

Monika Ewa Adamska

Faculty of Civil Engineering and Architecture, Opole University of Technology, Opole, Poland

Svitlana Linda

Faculty of Civil Engineering and Architecture, Opole University of Technology, Opole, Poland

Institute of Architecture and Design, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

In the Spirit of the Avant-garde: Education of Architecture Students of the Lviv University of Technology in the Interwar Period

Keywords: Lviv architectural school, interwar period, educational program, Modernism

Abstract

When Poland regained independence in 1918, the issues of rebuilding the country from the destruction caused by the First World War and building cities were on the agenda. The implementation of these tasks required highly qualified staff, which is why the development of architectural education became particularly important. The Lviv architectural school developed intensively in the interwar period. The special features of her activity were the combination of real design with science and the flexibility of the education process. However, the didactic aspect of architectural education and the creative direction of the educational process, aimed at using the most advanced avant-garde achievements of contemporary architecture, were also important, as evidenced by the published albums of student works.

The aim of the publication is to present the education of architects at the Lviv Polytechnic in the interwar period as one of the most advanced of its time, based on the avant-garde ideas of international modernism. For this purpose, the educational programs of the Faculty of Architecture of the Lviv University of Technology (called then the Lviv Polytechnic) of the interwar period (9 selected programs issued by Lviv

Polytechnic) and the preserved albums of student works (2 albums) were analyzed. At the next stage, the results obtained were compared with the current requirements for the minimum number of hours in the groups of classes: design, design context and supplementary classes based on the Regulation of the Minister of Science and Higher Education of July 18, 2019.

The analysis of the programs in terms of functional, spatial and stylistic fulfillment proves that the Lviv University of Technology managed to educate a generation of highly qualified architects-practitioners, ready to perform the complex tasks of the current architectural development of the interwar period in Poland. The interwar curricula of the Lviv Polytechnic Institute's Faculty of Architecture shows a high share of interdisciplinary design context subjects, the placement of architectural design subjects (Architecture I, Architecture II, Utilitarian Construction) in the upper years, a large hourly student load, and a constant search for an optimal set of subjects and number of hours. A comparison of these programs with the formal framework of contemporary architectural education in Poland has shown a decidedly higher proportion of core design subjects and a smaller design context in the current education of architecture adepts.

Monika Ewa Adamska, doctor habilitated engineer of architecture at the Department of Architecture and Urban Planning, Faculty of Civil Engineering and Architecture, Opole University of Technology. A graduate of the Faculty of Architecture at Wrocław University of Science and Technology, at the same faculty she obtained her academic degrees: doctorate in 2006 and habilitated doctorate in 2020. Her research activities focus on Silesia and include the transformation of historical urban structures, new and degraded cities, and cultural heritage issues with a particular focus on architecture and urban planning of the interwar period. She has been awarded fellowships from the Herder Institute in Marburg (2015, 2016) and the Prussian Cultural Heritage Foundation in Berlin (2017, 2022), and has participated in numerous teaching and research internships in foreign academic centers. ORCID: 0000-0001-7821-3143

Svitlana Linda, doctor habilitated engineer of architecture at the Department of Architecture and Urban Planning, at the Faculty of Civil Engineering and Architecture of the Opole University of Technology, and doctor habilitated engineer of architecture at the Department of Design and Fundamentals of Architecture at Lviv Polytechnic National University. A graduate of the Department of Architecture at Lviv Polytechnic National University, she received her academic degrees from the same department: doctorate in 2000 and habilitated doctorate in 2014. Her research activity focuses on the area of cultural heritage issues with a particular focus on architecture and urban planning of the 19th and 20th centuries. She has been awarded scholarships from ÖAD, Kooperation TU Wien-TU Lemberg (Austria; 2003, 2007, 2014) and the International Cultural Center in Krakow (Poland; 2017), and has participated in many educational and research internships in foreign academic centers. ORCID: 0000-0001-6963-6101

Monika Ewa Adamska

Wydział Budownictwa i Architektury, Politechnika Opolska, Opole, Polska

Svitlana Linda

Wydział Budownictwa i Architektury, Politechnika Opolska, Opole, Polska

Instytut Architektury i Wzornictwa, Politechnika Lwowska, Lwów, Ukraina

W duchu awangardy: kształcenie studentów architektury Politechniki Lwowskiej w okresie międzywojennym

Słowa kluczowe: lwowska szkoła architektoniczna, okres międzywojenny, program edukacyjny, modernizm

Wstęp

W okresie międzywojennym lwowska szkoła architektoniczna intensywnie się rozwijała, konkurując w kształceniu z powodzeniem z drugą wiodącą szkołą architektoniczną ówczesnej Polski – warszawską szkołą architektoniczną¹. Oba ośrodki nastawione były na wykorzystanie w procesie dydaktycznym najbardziej zaawansowanych i awangardowych osiągnięć współczesnej architektury, o czym świadczą między innymi wydawane wówczas zbiory – albumy prac studenckich.

Celem publikacji jest ukazanie procesu kształcenia architektów na Politechnice Lwowskiej w okresie międzywojennym jako utrzymującego wysoki poziom nowoczesnego systemu edukacyjnego, żywo asymilującego awangardowe idee międzynarodowego modernizmu. Podjęto też próbę porównania tego systemu ze współczesnymi programami studiów na kierunku architektura w Polsce. Jak dotychczas tego typu porównanie nie było przedmiotem badań.

Metodologia. Badania obejmowała trzy etapy. Pierwszym etapem była analiza programów kształcenia na Wydziale Architektonicznym Politechniki Lwowskiej w okresie międzywojennym, ze zwróceniem szczególnej uwagi na przedmioty związane z projektowaniem. Przeanalizowano dziewięć programów kształcenia, wydanych przez Politechnikę Lwowską w latach akademickich: 1922/1923², 1924/1925³, 1925/1926⁴, 1927/1928⁵, 1929/1930⁶, 1930/1931⁷, 1935/1936⁸, 1938/1939⁹ i 1939/1940¹⁰. Ponieważ lata te obejmują cały badany okres to wyniki analizy można uznać za reprezentatywne. Programy te zosta-

ły przeanalizowane według następujących kryteriów: (1) liczby studentów na Wydziale Architektonicznym w badanym okresie; (2) liczby przedmiotów i godzin zajęć w semestrze (takie podejście pozwoliło prześledzić dynamikę zmiany obciążenia pracą studenta zarówno w poszczególnych semestrach, jak i przez cały okres studiów); (3) dynamiki zmian zachodzących w przedmiotach akademickich; oraz (4) proporcji liczby godzin projektowania architektonicznego w stosunku do innych przedmiotów akademickich.

W drugim etapie dokonano porównania wyników tej analizy ze współczesnymi wymaganiami programowymi obowiązującymi w Polsce na wydziałach architektury, zawartymi w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 18 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu architekta¹¹. Istotne okazało się zestawienie porównawcze minimalnej liczby godzin z takich kursów jak: projektowanie architektoniczne, przedmioty stanowiące interdyscyplinarny kontekst projektowania¹² i zajęcia uzupełniające¹³. Porównano także obciążenie godzinowe pracy studentów na kierunku architektura w okresie międzywojennym z stanem obecnym takich obciążeń w oparciu o dane Wydziału Budownictwa i Architektury (kierunek architektura) Politechniki Opolskiej.

Etap trzeci obejmował analizę prac studenckich z projektowania architektonicznego w oparciu o zachowane „Zeszyty architektoniczne”¹⁴ wydane

11. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 18 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu architekta. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190001359>.

12. M.in. geometria wykreślna, perspektywa malarska, rysunki architektoniczne, rysunki zdobnicze I-II, rysunek aktu, rysunki figuralne, formy artystyczne, modelowanie, dekoracja wnętrza, architektura historyczna I-II, budowa miast, dzieje sztuk plastycznych, budownictwo ogólne, budownictwo żelbetowe i żelbetowo-betonowe, statyka, elementy wyższej matematyki, fizyka, elementy miernictwa, ogrzewanie i przewietrzanie, kosztorysy i prowadzenie budowy.

13. M.in. ekonomia społeczna, zarys prawa państwowego i prywatnego, higiena i pierwsza pomoc.

14. Zeszyty architektoniczne. Projekty Studentów Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej wykonane w pracowni katedry Architektury II w latach 1926-1932, „Czasopismo Techniczne”, rocznik LI, 24, 1933, s. 373-392.

1. J. Bohdanowa, B. Cherkies, S. Linda *Źródła modernizmu: edukacja architektoniczna na Politechnice Lwowskiej*, [w:] Lwów: miasto, architektura, modernizm, Wrocław, 2016, s. 371-403.

2. Program Politechniki Lwowskiej na rok naukowy 1922/23, Lwów, 1922.

3. Program Politechniki Lwowskiej na rok naukowy 1924/25, Lwów, 1924.

4. Program Politechniki Lwowskiej na rok naukowy 1925/26, Lwów, 1925.

5. Program Politechniki Lwowskiej na rok naukowy 1927/28, Lwów, 1927.

6. Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1929/30, Lwów, 1929.

7. Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1930/31, Lwów, 1930.

8. Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1935/36, Lwów, 1935.

9. Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1938/39, Lwów, 1938.

10. Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1939/40, Lwów, 1939.

1. Gmach główny Uniwersytetu Narodowego Politechnika Lwowska, dawnej Politechniki Lwowskiej (źródło: fot. S. Linda, 2020)
1. Main building of the Lviv Polytechnic National University, former Lviv Polytechnic (source: photo by S. Linda, 2020)

w Katedrze „Architektura II” we Lwowie w 1933 r. (gdzie przedstawiono wybrane projekty z lat 1926–1932) oraz analogiczne „Zeszyty...” wydane w 1938 r.¹⁵ (gdzie przedstawiono wybrane projekty z lat 1930–1938). Na tej podstawie wskazane zostały dominujące tematy projektowe oraz trendy stylistyczne preferowane podczas kształcenia.

Rys historyczny rozwoju edukacji architektonicznej w Polsce w okresie międzywojennym

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. wśród zadań pierwszoplanowych znalazły się kwestie odbudowy kraju ze zniszczeń wojennych oraz rozwój miast. Realizacja tych zadań wymagała wysoko wykwalifikowanej kadry, dlatego rozwój edukacji architektonicznej stał się szczególnie ważny¹⁶. Już trzy lata po odzyskaniu niepodległości, w roku akademickim 1921/1922, w Polsce funkcjonowało 16 szkół wyższych: siedem w Warszawie, po trzy we Lwowie i Krakowie oraz po jednej w uczelniach w Lublinie, Poznaniu i Wilnie¹⁷. W czterech z nich można było odbyć studia architektoniczne: w Warszawie (Politechnika Warszawska), w Krakowie (Akademia Sztuk Pięknych), w Wilnie (Uniwersytet Techniczny) oraz we Lwowie (Politechnika Lwowska). Historia założenia i rozwoju tych placówek była bardzo różna.

Na przełomie XIX i XX w. Kraków choć jeszcze nie posiadał własnej szkoły architektonicznej, był jednym z najważniejszych ośrodków polskiego życia kulturalnego¹⁸ oraz polskiej myśli architektonicznej¹⁹. W 1908 r. na Pierwszym Zjeździe Architektów w Krakowie (z udziałem architektów z Warszawy, Poznania, Lwowa, Krakowa) omawiane były kwestie utworzenia w Polsce wyższych szkół architektonicznych. W latach 1911–1927 adeptów architektury kształcono w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych²⁰. W 1918 r. do rangi uczelni akademickiej podniesiona została Szkoła Przemysłowo-Artystyczna w Krakowie, która powstała w 1834 r. jako Instytut Techniczny²¹.

W czasie pierwszej wojny światowej wielu młodych ludzi studiujących zagranicą trafiło do Warszawy, co spowodowało utworzenie Wyższych Kursów Architektonicznych. Trzon przyszłego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej w 1915 r.²² stanowili właśnie studenci i wykładowcy tych Kursów.

Historia Politechniki Lwowskiej oraz powstania w jej murach szkoły architektonicznej sięga początku XIX w., gdy dekretem władz austriackich z 1817 r. we Lwowie uruchomiono trzyletnią szkołę realną wzorowaną na szkole wiedeńskiej. W wyniku wieloletnich starań Towarzystwa Krajowego i Sejmu Galicyjskiego powołano do życia Lwowską Akademię Techniczną, której uroczyste otwarcie miało miejsce 4 listopada 1844 r.

15. Zeszyty architektoniczne. Projekty Studentów Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej wykonane w zakładzie Architektury II w latach 1930–1938, Lwów, 1938.

16. I. Wisłocka, *Awangardowa architektura Polski. 1918–1939*, Warszawa, 1968, s. 78.

17. J. Sadowska, *Doświadczenia z przeszłości: spór o reformę szkolnictwa wyższego w II RP a dyskusja dzisiejsza*, w: *Uniwersytet XXI wieku: nauka i lokalność: studia*, J. Ławski, K. K. Pilechiewicz (red.), Białystok, 2018, s. 316–341.

18. I. Wisłocka, *Awangardowa...*, op.cit., s. 88.

19. J. Purchla, *Kraków i jego architektura na przełomie wieków*, [w:] *Sztuka około 1900 w Europie Środkowej. Centra i prowincje artystyczne. Materiały międzynarodowej konferencji zorganizowanej w dniach 20–24 października 1994*, P. Krakowski, J. Purchla (red.), Kraków, 1997.

20. I. Wisłocka, *Awangardowa...*, op.cit., s. 89.

21. Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej. Historia. <https://arch.pk.edu.pl/wydzial/historia/>

22. I. Wisłocka, *Awangardowa...*, op.cit., s. 89.

Rok akademicki	Liczba profesorów	Liczba adiunktów	Liczba konstruktorów	Liczba asystentów			Liczba wizytujących
				starsi	młodszy	zastępcy	
1922/23	7	1	1	12 + 3 (wakaty)			3
1924/25	8	1	3	9 + 1 (wakat)	8	-	9
1925/26	8	1	3	11	2	6	9
1927/28	8	1	3	9 + 2 (wakaty)	6	5	9
1929/30	6 + 1 (zastępca)	1 + 1 (wakat)	3	5 + 4 (wakaty)	1	16	9
1930/31	6 + 1 (zastępca)	1 + 1 (wakat)	3	6 + 3 (wakaty)	1	16	9
1935/36	6 + 2 (zastępcy)	5	-	10 + 1 (wakat)	7	2	7
1938/39	8	5	-	11 + 2 (wakaty)	10	1	7
1939/40	9	5	-	12 + 3 (wakaty)	11	1	7

Tabela 1. Zestawienie liczbowe kadry dydaktycznej Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej (źródło: opracowanie własne)

Table 1. Numerical summary of the teaching staff of the Faculty of Architecture of Lviv Technical University (source: own study)

Na uczelni obowiązywał język polski, jedynie korespondencję z Wiedniem prowadzono w języku niemieckim. Siedzibą Akademii Technicznej we Lwowie był zespół budynków wzniesionych w 1873 r. w stylistyce neorenesansu (il. 1). Odrębny Wydział Architektoniczny powstał w 1894 r.²³, a nową nazwę uczelni – Politechnika Lwowska – przyniosły zapisy statutu z 28 czerwca 1921 r.

Na rozwój szkolnictwa wyższego w międzywojennej Polsce miała wpływ liberalna i nowoczesna *Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich*²⁴, która zatwierdzała istnienie w kraju szkolnictwa wyższego opartego na humboldtowskim modelu uniwersytetu. Ustawa, między innymi, zawierała obowiązujące wcześniej na uczelniach galicyjskich przepisy dotyczące zatrudnienia kadry²⁵, proklamowała również zasadę wolności nauczania i nauki²⁶. Wszystkie instytucje szkolnictwa wyższego podlegały Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego²⁷.

Wydział Architektoniczny Politechniki Lwowskiej: struktura i działalność

Wydział Architektoniczny w pełni wznowił swoją działalność w 1921 roku. Wydziałem kierowała Rada Wydziału, w skład której wchodził: dziekan, prodziekan oraz członkowie-profesorowie Rady. Struktura ta pozostała niezmienna do drugiej wojny światowej. Trzon kadry dydaktycznej tworzyło 7–8 profesorów. W analizowanym okresie brakowało wykładowców, szczególnie asystentów (tab. 1).

Od momentu wznowienia działalności na Wydziale Architektonicznym funkcjonowało 8 katedr:

Katedra Rysunków Zdobniczych i Dekoracji Wnętrz, Katedra Geometrii Wykreślnej, Katedra Statyki, Katedra Budownictwa Lądowego, Katedra Budownictwa Utylitarnego, Katedra Architektury Historycznej, Katedra Architektury I oraz Katedra Architektury II. Skład i liczba katedr ulegały zmianom. Na przykład, w r.a. 1935/1936 było już 10 katedr, ponieważ utworzone zostały jeszcze Katedra Historii Architektury Polskiej i Katedra Rysunków Figuralnych²⁸. W r.a. 1938/1939 w wykazie katedr już nie było Katedry Rysunków Figuralnych, była jednak Katedra Budowy Miast²⁹.

Proces rekrutacyjny przebiegał we wrześniu każdego roku akademickiego, a jego celem było przede wszystkim przyjęcie na studia dobrze przygotowanych kandydatów. Dla kandydatów było to sporym wyzwaniem, ponieważ do podania, adresowanego do Rady właściwego Wydziału, należało dołączyć: a) curriculum vitae, b) oryginał metryki chrztu, c) oryginał świadectwa dojrzałości, d) kartę wpisową dla użytku Dziekanatu, e) kartę wpisową dla użytku Kwestury, f) dwie fotografie, g) potwierdzenie wniesienia opłaty egzaminacyjnej, h) dokumenty dotyczące służby wojskowej, i) świadectwo moralności, jeżeli od wydania świadectwa dojrzałości lub opuszczenia innej uczelni upłynął rok lub dłuższy okres czasu, j) świadectwo odejścia, jeżeli kandydat przychodzi z innej wyższej uczelni, k) świadectwa odbytej praktyki. Przyjęcie na wybrane wydziały wiązało się również z koniecznością podejścia do egzaminu kwalifikacyjnego. Na Wydziale Architektonicznym egzamin taki obejmował dwa przedmioty: geometrię wykreślną oraz szkicowanie. Zakres egzaminu z geometrii wykreślnej zawierał większość zagadnień stanowiących współcześnie podstawę programową tego przedmiotu na uczelniach wyższych w Polsce. Podczas egzaminu ze szkicowania należało wykazać się „wybitnymi zdolnościami arty-

23. J. Boberski, *Wydział Architektoniczny*, [w:] *Politechnika Lwowska, 1844–1945*, Wrocław, 1993, s. 138–230.

24. Dz. U. 1920 nr 72 poz. 494.

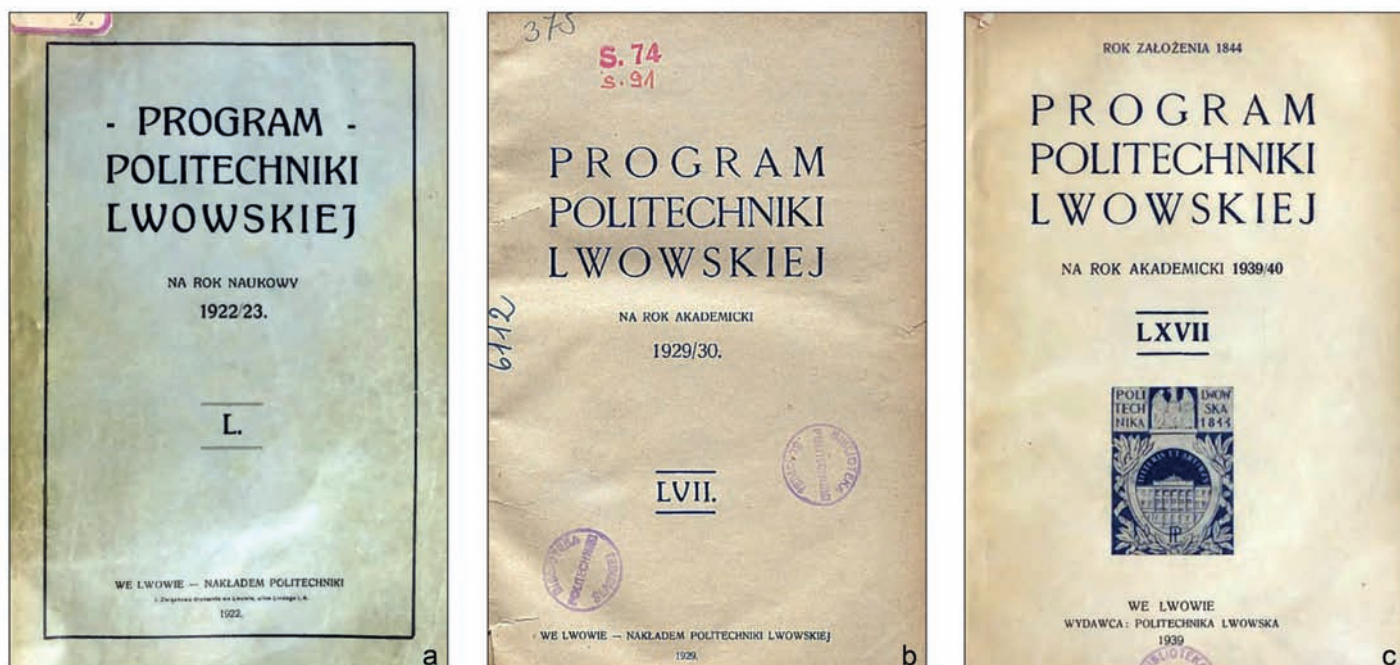
25. A. Bajerski, *Szkolnictwo wyższe międzywojennej Polski. Ujęcie geograficzne*, Poznań, 2017, s. 69.

26. K. Popiński, *System szkolnictwa wyższego w II Rzeczypospolitej i jego wpływ na funkcjonowanie uczelni polskich po 1945 roku*, „Społeczeństwo i ekonomia”, 1(9), 2018, s. 25–53.

27. Ibidem, s. 25–53.

28. *Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1935/36...*, op.cit., s. 61–62.

29. *Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1938/39...*, op.cit., s. 63–64.

2. Strony tytułowe wybranych programów Politechniki Lwowskiej okresu międzywojennego: **a)** Program na rok naukowy 1922/23; **b)** Program na rok akademicki 1929/30; **c)** Program na rok akademicki 1939/40 (źródło: Biblioteka Cyfrowa Politechniki Śląskiej)

2. Title pages of selected programmes of the Lviv Polytechnic of the interwar period: **a)** Programme for the scientific year 1922/23; **b)** Programme for the academic year 1929/30; **c)** Programme for the academic year 1939/40 (source: Digital Library of Silesian University of Technology)

stycznymi i wprawą rysunkową³⁰. Liczba studentów Wydziału Architektonicznego w oparciu o analizy dostępnych programów wynosiła w r.a. 1921/22 łącznie 182 studentów, w r.a. 1928/29 łącznie 195 studentów, a w r.a. 1938/39 łącznie 276 studentów, w tym liczba studentek nie przekraczała 10%.

Na I roku i II roku studiów studenci zdobywali umiejętności z podstawowych obszarów wiedzy stanowiących kontekst projektowania oraz stopniowo przygotowywali się do bloku trzech przedmiotów projektowania architektonicznego: *Architektura I*, *Architektura II* i *Budownictwo użyteczne* realizowanych na III i IV roku w ramach katedr o nazwach zbieżnych z nazwami przedmiotów. Projekt kończący dany rok z zakresu projektowania architektonicznego zawierał od 20 do 30 arkuszy rysunków, od szkicu wstępnego do szczegółowego projektu wraz z rysunkami wykonawczymi³¹.

Przejęcie z pierwszego na drugi rok studiów było możliwe dopiero po pomyślnym zdaniu wszystkich niezbędnych egzaminów. Warunkiem kontynuacji studiów na trzecim roku było zaliczenie egzaminu ogólnego (półdyplomowego) oraz wszystkich niezbędnych egzaminów z właściwych przedmiotów. Studia na czwartym (a potem już na piątym roku) były możliwe dopiero po zaliczeniu wymaganych egzaminów i wykonaniu zadań praktycznych. Egzamin ogólny miał za zadanie sprawdzenie wiedzy z matematyki wyższej, geometrii wykreślnej, fizyki, statyki, perspektywy malarzkiej. Egzamin przebiegał w formie ustnej, jednak

w zależności od przedmiotu mógł on także zawierać elementy pisemne lub rysunek³².

Studia kończyły się egzaminem dyplomowym. W ramach tego egzaminu, w r.a. 1938/39, należało się wykazać wiedzą z trzech obszarów: budownictwa, historii architektury oraz projektowania architektonicznego. Warunkiem dopuszczenia do egzaminu było zaliczenie następujących przedmiotów: elementy miernictwa, nauki inżynierskie, maszyny w technice budowlanej, materiały budowlane, budowa miast, przepisy budowlane, ogrzewanie i wentylacja, rysunek techniczny, rysunki dekoracyjne oraz dekorowanie wnętrz. Egzamin dyplomowy trwał przez siedem dni i składał się z klauzury, publicznej obrony projektu oraz egzaminu ustnego z obszarów wiedzy ustalonych przez Komisję Egzaminu Dyplomowego³³.

Program studiów architektonicznych we Lwowie w okresie międzywojennym a współczesny program kształcenia architektonicznego w Polsce

Jednym z najcenniejszych źródeł informacji o kształceniu architektów w Politechnice Lwowskiej w okresie międzywojennym są zachowane programy edukacyjne. Programy wydawane były odrębnie na każdy rok akademicki, początkowo nazywany rokiem naukowym (il. 2). W pracy nad artykułem analizie poddano dziewięć programów, pochodzących z lat 1922–1939. Struktura ich treści była w zasadzie powtarzalna. Program rozpoczynała część zawierająca wskazówki o wpisach, egzaminie kwalifikacyjnym,

30. Program Politechniki Lwowskiej na rok naukowy 1922/23..., op.cit., s. 2–3.

31. Zeszyty architektoniczne. Projekty Studentów Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej wykonane w zakładzie Architektury II w latach 1930–1938..., op.cit.

32. Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1938/39..., op.cit., s. 74–75.

33. Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1938/39..., op.cit., s. 66, 75–76.

Rok akademicki		I rok		II rok		III rok		IV rok		V rok
		semestr zimowy	semestr letni	semestr zimowy	semestr letni	semestr zimowy	semestr letni	semestr zimowy	semestr letni	semestr zimowy
1922/23	Liczba godzin na tydzień	39 (+9*)	37 (+9*)	35 (+6*)	40 (+9*)	36 (+7*)	44 (+10*)	36 (+4*)	31 (+7*)	
	Liczba przedmiotów	10 (+3*)	10 (+4*)	11 (+2*)	13 (+3*)	9 (+4*)	8 (+5*)	7 (+2*)	6 (+4*)	
1924/25	Liczba godzin na tydzień	44 (+9*)	39 (+9*)	35 (+4*)	40 (+7*)	41 (+7*)	53 (+6*)	42 (+6*)	31 (+13*)	
	Liczba przedmiotów	11 (+3*)	10 (+4*)	11 (+1*)	13 (+2*)	11 (+4*)	12 (+3*)	9 (+2*)	6 (+5*)	
1925/26	Liczba godzin na tydzień	41 (+11*)	42 (+4*)	41 (+10*)	43 (+4*)	39 (+5*)	57 (+4*)	43 (+3*)	44 (+12*)	
	Liczba przedmiotów	10 (+4*)	13 (+1*)	13 (+4*)	14 (+1*)	10 (+3*)	12 (+2*)	10 (+1*)	10 (+4*)	
1927/28	Liczba godzin na tydzień	48 (+5*)	45 (+5*)	34 (+8*)	42 (+4*)	36 (+5*)	51 (+6*)	46	46 (+11*)	
	Liczba przedmiotów	13 (+2*)	12 (+2*)	11 (+3*)	9 (+1*)	9 (+3*)	10 (+2*)	11	10 (+5*)	
1929/30	Liczba godzin na tydzień	48 (+5*)	45 (+5*)	37 (+3*)	44 (+1*)	37 (+5*)	50 (+6*)	46 (+1*)	45 (+13*)	
	Liczba przedmiotów	13 (+2*)	12 (+2*)	11 (+2*)	14 (+1*)	13 (+2*)	10 (+3*)	11 (+1*)	10 (+5*)	
1930/31	Liczba godzin na tydzień	50 (+4*)	43 (+4*)	31 (+7*)	45 (+5*)	39 (+5*)	53 (+5*)	46 (+1*)	44 (+5*)	
	Liczba przedmiotów	13 (+1*)	11 (+1*)	9 (+3*)	14 (+2*)	10 (+3*)	10 (+3*)	11 (+1*)	10 (+5*)	
1935/36	Liczba godzin na tydzień	35 (+1*)	38	38	39	39	39	39 (+5*)	40 (+5*)	29
	Liczba przedmiotów	7 (+1*)	10	9	12	11	10	10 (+1*)	9 (+2*)	4
1938/39	Liczba godzin na tydzień	35 (+3*)	38 (+2*)	38	38	41 (+14*)	44 (+2*)	45 (+4*)	46 (+4*)	29 (+4*)
	Liczba przedmiotów	7 (+2*)	10 (+1*)	9	12	13 (+1*)	12 (+1*)	12 (+1*)	12 (+1*)	4 (+1*)
1939/40	Liczba godzin na tydzień	35 (+3*)	38 (+2*)	38	38	41 (+14*)	44 (+4*)	45 (+4*)	46 (+4*)	29 (+4*)
	Liczba przedmiotów	7 (+2*)	10 (+1*)	9	12	13 (+1*)	12 (+1*)	12 (+1*)	12 (+1*)	4 (+1*)

Tabela 2. Zestawienie liczby godzin obowiązkowych zajęć/tydzień na Wydziale Architektonicznym Politechniki Lwowskiej w okresie 1922–1940 (w nawiasach liczba godzin przedmiotów nieobowiązkowych). Na zielono: minimalna liczba godzin zajęć/tydzień, na czerwono: maksymalna liczba godzin zajęć/tydzień w analizowanym okresie (źródło: opracowanie własne)

Table 2. Numerical summary of hours of compulsory classes/week at the Faculty of Architecture at the Lviv Technical University in the period 1922–1940 (in brackets number of hours of optional classes). In green: minimum number of hours/week, in red: maximum number of hours/week in the analysed period (source: own study)

opłatach, stypendiach (tej części nie było w programach z lat 1935/36, 1938/39, 1939/40). Następnie przedstawiano informacje o składach osobowych: Ogólnego Zebrania Profesorów, Senatu, Rad Wydziałowych i Urzędów. Część ogólnoinformacyjną zamykały kroniki za poprzedni rok akademicki oraz wykazy statystyczne. Główną częścią każdego z programów Politechniki Lwowskiej były programy poszczególnych wydziałów uczelni. Program na rok akademicki 1939/1940 obejmował 5 wydziałów przedstawionych w następującej kolejności: Wydział Inżynierii Lądowej i Wodnej, Wydział Architektoniczny, Wydział Mechaniczny, Wydział Chemiczny i Wydział Rolno-Lasowy. We wcześniejszych programach w strukturze PL znajdował się jeszcze Wydział Ogólny. Programy każdego z wydziałów przedstawione były w większości zgodnie z następującym szablonem: spis katedr, skład osobowy, skład komisji egzaminów dyplomowych, spis wykładów, warunki przejścia na wyższe lata studiów, przepisy o egzaminach oraz plan nauk.

Studia architektoniczne trwały początkowo 4 lata, w 2. poł. lat 30. XX w. wydłużone zostały do 4,5 lat. Rok akademicki dzielił się na 2 semestry: zimowy i letni, a liczba przedmiotów obowiązkowych w semestrze wahała się od 7 do 14. Dodatkowo programy większości semestrów zawierały od jednego do kilku nieobowiązkowych przedmiotów. Liczba godzin zajęć obowiązkowych w tygodniu wahała się od min. 31 godzin do max. 57 godzin w tygodniu (tab. 2). Suma-

ryczna liczba obowiązkowych godzin studiów w okresie 1922–1940 w oparciu o dziewięć analizowanych programów systematycznie wzrastała od 4470 w r.a. 1922/23 do 5310 w r.a. 1939/40 (tab. 3). Dla porównania aktualny program studiów I stopnia na kierunku architektura realizowany w Politechnice Opolskiej obejmuje 8 semestrów i 2935 godz. zajęć, w tym jeden semestr praktyki zawodowej.

Tabela 3. Zestawienie sumarycznej liczby obowiązkowych godzin studiów na Wydziale Architektonicznym Politechniki Lwowskiej w okresie 1922–1940 (źródło: opracowanie własne)

Table 3. Numerical summary of the total number of compulsory study hours at the Faculty of Architecture at the Lviv Technical University in the period 1922–1940 (source: own study)

ROK AKADEMICKI	CAŁKOWITA LICZBA GODZIN W OKRESIE STUDIÓW	LICZBA SEMESTRÓW
1922/1923	298 x 15 = 4470	8
1924/1925	325 x 15 = 4875	8
1925/1926	350 x 15 = 5250	8
1927/1928	348 x 15 = 5220	8
1929/1930	343 x 15 = 5145	8
1930/1931	351 x 15 = 5265	8
1035/1936	336 x 15 = 5040	9
1938/1939	354 x 15 = 5310	9
1939/1940	354 x 15 = 5310	9

Grupy zajęć, w ramach których osiąga się szczegółowe efekty uczenia się	A. PROJEKTOWANIE		B. KONTEKST PROJEKTOWANIA			C. ZAJĘCIA UZUPEŁNIAJĄCE w szczególności: JĘZYKI OBCE oraz do wyboru: FILOZOFIA I ESTETYKA, HISTORIA SZTUKI, SOCJOLOGIA I PSYCHOLOGIA ŚRODOWISKOWA	RAZEM
	A.1. Projektowanie architektoniczne i urbanistyczne	A.2. Projektowanie ruralistyczne, projektowanie wnętrz i projektowanie specjalistyczne wynikające z uwarunkowań lokalnych	B.1. Teoria i historia architektury i urbanistyki, architektura krajobrazu, ochrona dziedzictwa, kulturoznawstwo, ochrona środowiska i ekologia, ekonomika procesu inwestycyjnego, prawo w procesie inwestycyjnym, ergonomia	B.2. Inżynieria, technika i technologia: budownictwo i materiałoznawstwo, konstrukcje budowlane, statyka i mechanika budowli, fizyka budowli, instalacje budowlane i infrastruktura miasta	B.3. Warsztat projektowy: rysunek, malarstwo, techniki warsztatowe, techniki komputerowe, modelowanie, matematyka, geometria		
1922/1923	29,5		67,8			2,7	100
1929/1930	26,3		71,4			2,3	100
1939/1940	24,4		73,3			2,4	100
Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 18 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu architekta	56,5		38,4			5,1	100

Tabela 4. Porównanie procentowe wybranych programów studiów na Wydziale Architektonicznym Politechniki Lwowskiej w okresie 1922–1940 oraz Rozporządzenia MNiSW z dnia 18 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu architekta (źródło: opracowanie własne)

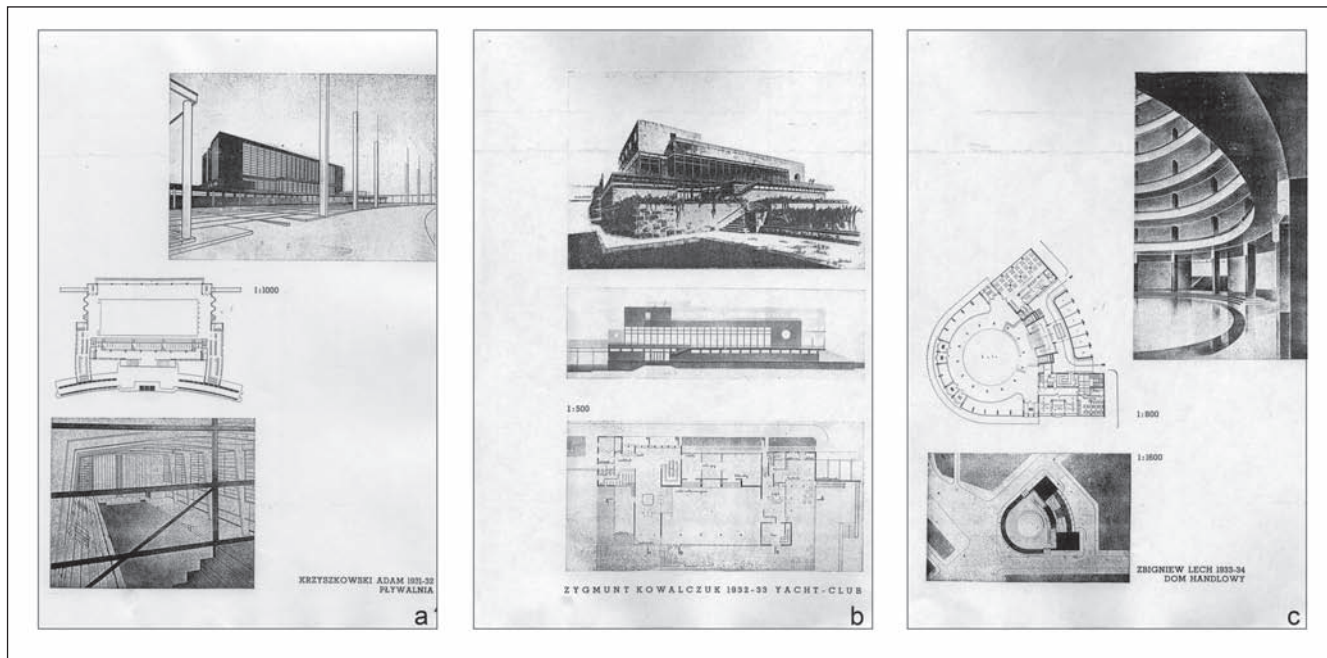
Table 4. Percentage comparison of selected study programmes at the Faculty of Architecture at the Lviv Technical University in the period 1922–1940, and the Decree of Ministry of Science and Higher Education of 18 July 2019 on the standard of education preparing for the profession of architect (source: own study)

Pierwsze dwa lata studiów obejmowały m.in. takie przedmioty jak: geometria wykreślna, perspektywa malarska, architektura historyczna, modelowanie, rysunki zdobnicze, elementy wyższej matematyki, fizyka, budownictwo ogólne, statyka. Główne zajęcia projektowe rozpoczynały się dopiero na III roku przedmiotami: *Architektura I* i *Budownictwo użytkowe*. Pierwszy z przedmiotów trwał 2 semestry (później 1), obejmował zasady projektowania, architekturę mieszkaniową, wnętrza i zewnętrzne budowli, związek budynku z otoczeniem i składał się z wykładu (3 godz./tydzień) oraz zajęć praktycznych (10 i 12 godz./tydzień, 14 godz./tydzień). Drugi z przedmiotów realizowany był na 6 i 7 semestrze (III i IV rok) obejmował budynki użyteczności publicznej (m.in. szkoły, szpitale), budownictwo obiektów rolniczych i przemysłowych, również kamienice czynszowe, hotele, hale targowe. Przedmiot *Budownictwo użytkowe* składał się również z wykładu (3 godz./tydzień) i zajęć projektowych w wymiarze 10–12 godz./tydzień. Na obu semestrach IV roku realizowany był trzeci główny przedmiot projektowy *Architektura II*. Przedmiot ten w r.a. 1929/30 obejmował następujące zagadnienia: „Istota monumentalności w budownictwie”; „Kształtowanie budynku jako dzieła sztuki”; „Charakterystyczne rodzaje budowli monumentalnych”, Pałace, świątynie, muzea, sale, teatry - geneza ich powstania oraz ewolucja zależnie od zmiany warunków i poglądów; wymagania i warunki współczesne”. *Architektura II* składała się podobnie jak dwa pozostałe główne przedmioty projektowe z wykładu (2 godz./tydzień) oraz zajęć projektowych w wymiarze 15 godz./tydzień w obu semestrach IV roku. W przypadku studiów 4,5 letnich przedmiot realizowany był na semestrze 8 i 9 w sumarycznej liczbie 30 godzin. Głównym przedmiotom projektowym towarzyszyły liczne przedmio-

ty interdyscyplinarnego kontekstu jak budownictwo żelbetowe i żelbetowo-betonowe, formy artystyczne, dekoracja wnętrza, budowa miast, również ekonomia społeczna, zarys prawa państwowego i prywatnego.

Porównanie programów studiów Wydziału Architektonicznego w Politechnice Lwowskiej w okresie międzywojennym do współczesnego kształcenia adeptów architektury w Polsce dokonano w oparciu o zapisy *Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 18 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu architekta*³⁴. Rozporządzenie wyznacza ramy programów studiów I i II stopnia oraz studiów jednolitych na kierunku architektura w Polsce, określając grupy przedmiotów wraz z minimalną liczbą godzin, zakres praktyk zawodowych, infrastrukturę niezbędną do prowadzenia kształcenia, kwalifikacje prowadzących zajęcia oraz efekty uczenia się. Na studiach I stopnia i studiach jednolitych Rozporządzenie wskazuje pięć grup zajęć: grupę A obejmującą projektowanie (A.1 projektowanie architektoniczne i urbanistyczne; A.2 projektowanie ruralistyczne, projektowanie wnętrz oraz projektowanie specjalistyczne); grupę B obejmującą kontekst projektowania (B.1 m.in. teoria i historia architektury i urbanistyki, ochrona dziedzictwa i środowiska oraz ergonomia; B.2 inżynieria, technika i technologia; B.3 warsztat projektowy); grupę C obejmującą zajęcia uzupełniające; grupę D obejmującą praktyki projektowe i grupę E obejmującą dyplom. Każdej grupie zajęć przyporządkowano w Rozporządzeniu minimalną liczbę godzin do realizacji. Dla porównania planów nauk na Wydziale Architektonicznym Politechniki Lwowskiej ze współczesnymi polskimi standardami kształcenia

34. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 18 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu architekta (Dz.U. 2019 poz. 1359).

3. Wybrane przykłady projektów studenckich wykonanych w ramach przedmiotu Architektura II: a) Pływalnia, proj. Adam Krzyszkowski, 1931/32; b) Yacht Club, proj. Zygmunt Kowalczyk, 1932/33; c) Dom handlowy, proj. Zbigniew Lech, 1933/34 (źródło: Zeszyty architektoniczne. Projekty Studentów Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej wykonane w zakładzie Architektury II w latach 1930–1938, Lwów, 1938)

3. Selected examples of student projects completed as part of the Architecture II course: a) Swimming pool, proj. Adam Krzyszkowski, 1931/32; b) Yacht Club, proj. Zygmunt Kowalczyk, 1932/33; c) Department store, proj. Zbigniew Lech, 1933/34 (source: Zeszyty architektoniczne. Projekty Studentów Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej wykonane w zakładzie Architektury II w latach 1930–1938, Lwów, 1938)

przyszłych architektów przyjęto dane ze wspomnianego wyżej Rozporządzenia MNiSW dla studiów I stopnia trwających osiem semestrów. W analizie porównawczej uwzględniono grupy zajęć od A do C jako odpowiadające strukturze planów studiów okresu międzywojennego (praktyki i dyplom nie były uwzględnione w planach studiów). W grupie zajęć A projektowanie to min. 1325 godz., grupa zajęć B kontekst projektowania to min. 900 godz. i grupa zajęć uzupełniających C to min. 120 godz. Sumaryczna, minimalna liczba godzin dla grup zajęć A–C w Rozporządzeniu MNiSW wynosi 2345 godz., co przyjęto jako 100%. Procentowe udziały grup zajęć A–C wynoszą odpowiednio: A=56,5%; B=38,4% i C=5,1%. Zgodnie z powyższym algorytmem analizie poddano trzy z dziewięciu planów studiów na Wydziale Architektonicznym Politechniki Lwowskiej objętych niniejszym opracowaniem, przyporządkowując przedmioty planów studiów do grup zajęć A, B i C. Analiza pokazała rozbudowany udział przedmiotów z grupy „kontekstu projektowania” w międzywojennych programach, wynoszący ok. 70%; zbliżony do 30% udział przedmiotów z grupy „projektowanie” i niewielki procent zajęć uzupełniających. Porównanie pokazało zdecydowaną różnicę w konstruowaniu programów studiów architektonicznych obecnie i w okresie międzywojennym. Szczegółowe wyniki analizy porównawczej przedstawia tabela nr 4.

Duch awangardy w projektach studentów lwowskiego Wydziału Architektonicznego

W roku akademickim 1928/29 rektorem Politechniki Lwowskiej był lwowski architekt, Witold Miniewicz, wykładowca na Wydziale Architektonicznym. W swoim przemówieniu inauguracyjnym rektor Miniewicz powiedział: „Architektura współczesna odrzuca

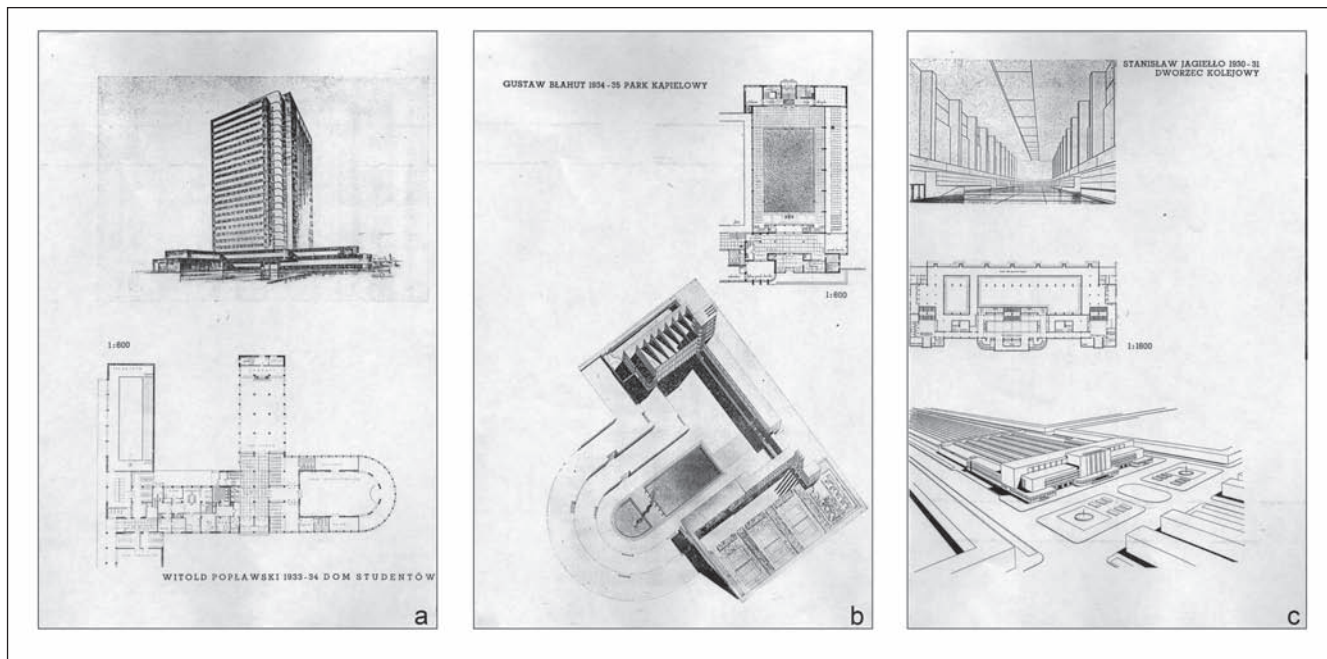
wszystko, co nie jest spowodowane koniecznością. Jest ona odpowiednikiem wytycznych cywilizacji współczesnej, zmierzającej do jak najbardziej drobiazgowego wykorzystywania właściwości przyrody w celu podniesienia poziomu życia. Miejsce dawnych form zastępują problemy budowlane. Rytm powtarzających się znormalizowanych elementów budowy, monumentalność prymitywnych form budowlanych fabrycznych działają na wyobraźnię artystyczną mocniej, niż szablonowe relikty stylowe. Naturalny urok materiału, użytego zgodnie z jego strukturą i właściwościami, zastępuje nieszczerzy przeważnie efekt form dawnych”³⁵.

Słowa te wyznaczały ogólny kierunek i cel kształcenia architektów na Politechnice Lwowskiej od końca lat dwudziestych. Świadczyły dobitnie, że radykalnie zerwano tu z tradycjonalizmem i historyzmem, skupiając się na opanowaniu nowoczesnych form, kształtów, materiałów i technik konstrukcyjnych. Duży nacisk kładziono też na kwestie użyteczności obiektów w duchu funkcjonalizmu. Tematyka projektów była szeroka i nowoczesna: od budownictwa mieszkaniowego do reprezentacyjnych obiektów użyteczności publicznej takich jak teatry, kościoły, obiekty sportu i rekreacji, dworce kolejowe, obiekty biurowe i wystawiennicze.

Wszystkie te cechy widać wyraźnie w przedstawionych poniżej wybranych przykładach projektów studenckich wykonanych w ramach przedmiotu Architektura II i zachowanych w formie wydanych w okresie międzywojennym publikacji³⁶ (il. 3, 4, 5). Projekty

35. Zeszyty architektoniczne. Projekty studentów Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej wykonane w pracowni katedry Architektury II w latach 1926–1932..., op.cit. s. 4.

36. Ibidem; Zeszyty architektoniczne. Projekty Studentów Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej wykonane w Zakładzie Architektury II w latach 1930–1938..., op.cit.

4. Wybrane przykłady projektów studenckich wykonanych w ramach przedmiotu Architektura II: a) Dom studentów, proj. Witold Popławski, 1933/34; b) Park kąpielowy, proj. Gustaw Błahut, 1934/35; c) Dworzec kolejowy, proj. Stanisław Jagiełło, 1930/31 (źródło: Zeszyty architektoniczne. Projekty Studentów Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej wykonane w zakładzie Architektury II w latach 1930–1938, Lwów, 1938)

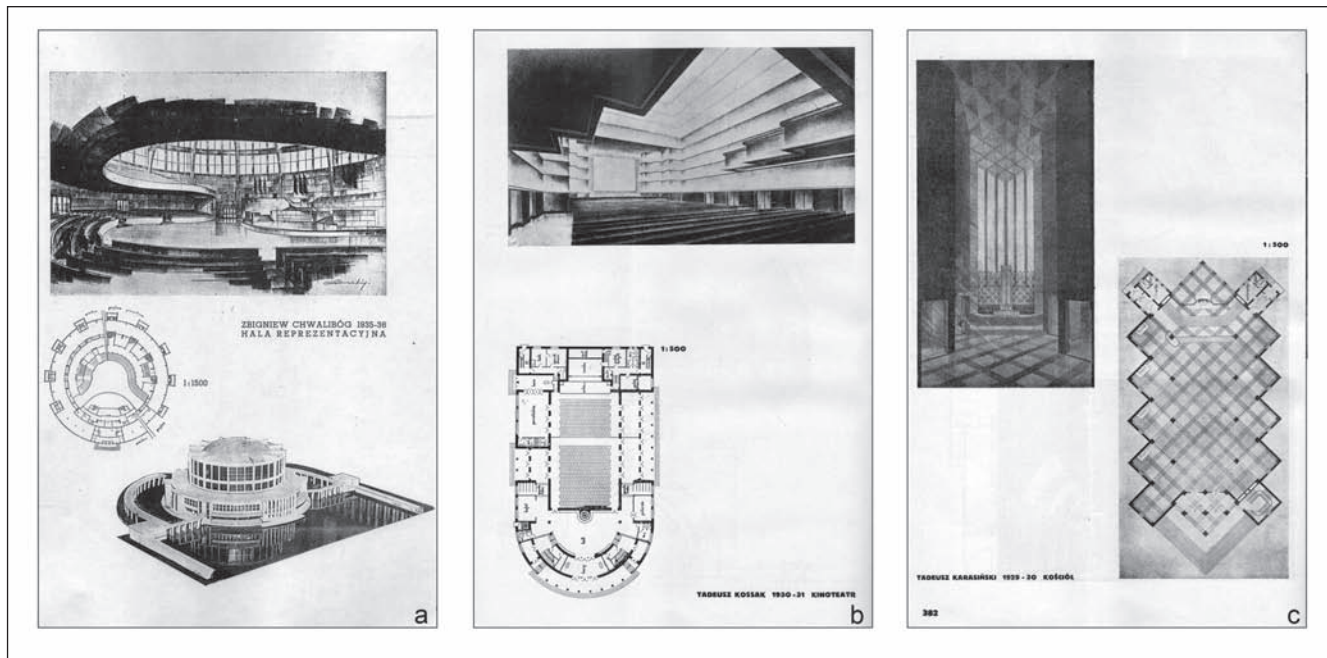
4. Selected examples of student projects completed as part of the Architecture II course: a) Students' house, proj. Witold Popławski, 1933/34; b) Swimming park, proj. Gustaw Błahut, 1934/35; c) Railway station, proj. Stanisław Jagiełło, 1930/31 (source: Zeszyty architektoniczne. Projekty Studentów Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej wykonane w zakładzie Architektury II w latach 1930–1938, Lwów, 1938)

te reprezentują w zakresie formy i funkcji awangardowe podejście i mieszczą się w stylistyce międzywojennego modernizmu. Ich bliższa analiza dowodzi, że w kształceniu architektonicznym w Politechnice Lwowskiej w okresie międzywojennym zwracano uwagę na racjonalne powiązanie układu przestrzennego z formą

obiektu, zgodnie z hasłami stylu międzynarodowego, przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii i materiałów budowlanych. Pokazuje również, że studenci posiadali szeroką wiedzę w zakresie nowoczesnych trendów architektonicznych i stosowali ją w swoich pracach studenckich.

5. Wybrane przykłady projektów studenckich wykonanych w ramach przedmiotu Architektura II: a) Hala reprezentacyjna, proj. Zbigniew Chwalibóg, 1935/36; b) Kinoteatr, proj. Tadeusz Kossak, 1930/31; c) Kościół, proj. Tadeusz Karasiński, 1929/30 (źródło: Zeszyty architektoniczne. Projekty Studentów Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej wykonane w pracowni katedry Architektury II w latach 1926–1932, [w:] "Czasopismo Techniczne", rocznik LI, 24, 1933, s. 373–392)

5. Selected examples of student projects completed as part of the Architecture II course: a) Representative hall, proj. Zbigniew Chwalibóg, 1935/36; b) Cinematheatre, proj. Tadeusz Kossak, 1930/31; c) Church, proj. Tadeusz Karasiński, 1929/30 (source: Zeszyty architektoniczne. Projekty Studentów Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej wykonane w pracowni katedry Architektury II w latach 1926–1932, [w:] "Czasopismo Techniczne", rocznik LI, 24, 1933, s. 373–392)

Podsumowanie

Przedstawione powyżej analizy świadczą o tym, że na Politechnice Lwowskiej udało się wykształcić pokolenie wysoko wykwalifikowanych architektów-praktyków, gotowych do realizacji złożonych zadań współczesnej architektury. Ważna była chęć opanowania nowych technik przestrzennych i kompozycyjnych awangardowej stylistyki. Programy studiów na Wydziale Architektonicznym Politechniki Lwowskiej pokazują duży udział przedmiotów interdyscyplinarnych kontekstu projektowania, umiejscowienie za-

awansowanych kursów projektowych (*Architektura I, Architektura II, Budownictwo użyteczne*) na wyższych latach, duże obciążenie godzinowe studentów oraz ciągłe poszukiwanie optymalnego zestawu przedmiotów i liczby godzin. Porównanie tych programów z ramami formalnymi współczesnej edukacji architektonicznej w Polsce pokazało zdecydowanie większy udział głównych przedmiotów projektowych oraz mniejszy kursów interdyscyplinarnych kontekstu projektowania w aktualnie realizowanym procesie dydaktycznym.

Bibliografia

- Bajerski A. *Szkolnictwo wyższe międzywojennej Polski. Ujęcie geograficzne*, Poznań, 2017
- Boberski J. *Wydział Architektoniczny*, [w:] *Politechnika Lwowska, 184–1945*, Wrocław, 1993, s. 138–230
- Bohdanowa J., Cherkies B., Linda S. *Źródła modernizmu: edukacja architektoniczna na Politechnice Lwowskiej*, [w:] *Lwów: miasto, architektura, modernizm*, Wrocław, 2016, s. 371–403
- Politechnika Lwowska. Jej stan obecny i potrzeby*. Wydano staraniem grona profesorów, Lwów, 1932
- Program Politechniki Lwowskiej na rok naukowy 1922/23*, Lwów, 1922
- Program Politechniki Lwowskiej na rok naukowy 1924/25*, Lwów, 1924
- Program Politechniki Lwowskiej na rok naukowy 1925/26*, Lwów, 1925
- Program Politechniki Lwowskiej na rok naukowy 1927/28*, Lwów, 1927
- Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1929/30*, Lwów, 1929
- Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1930/31*, Lwów, 1930
- Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1935/36*, Lwów, 1935
- Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1938/39*, Lwów, 1938
- Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1939/40*, Lwów, 1939
- Popiński K. *System szkolnictwa wyższego w II Rzeczypospolitej i jego wpływ na funkcjonowanie uczelni polskich po 1945 roku*, „Społeczeństwo i ekonomia”, 1(9), 2018, s. 25–53
- Purchla J. *Kraków i jego architektura na przełomie wieków*, [w:] *Sztuka około 1900 w Europie Środkowej. Centra i prowincje artystyczne. Materiały międzynarodowej konferencji zorganizowanej w dniach 20–24 października 1994*, P. Krakowski, J. Purchla (red.), Kraków, 1997
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 18 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu architekta. (Dz.U. 2019 poz. 1359). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190001359>
- Sadowska J. *Doświadczenia z przeszłości: spór o reformę szkolnictwa wyższego w II RP a dyskusja dzisiejsza*, [w:] *Uniwersytet XXI wieku: nauka i lokalność: studia*, J. Ławski, K. K. Pilichiewicz (red.), Białystok, 2018, s. 316–341
- Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich (Dz.U. 1920 nr 72 poz. 494). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19200720494>
- Wisłocka I. *Awangardowa architektura Polski. 1918–1939*, Warszawa, 1968
- Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej. *Historia*, <https://arch.pk.edu.pl/wydzial/historia/>
- Zeszyty architektoniczne. Projekty Studentów Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej wykonane w pracowni katedry Architektury II w latach 1926–1932*, „Czasopismo Techniczne”, rocznik LI, 24, 1933, s. 373–392
- Zeszyty architektoniczne. Projekty Studentów Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej wykonane w zakładzie Architektury II w latach 1930–1938*, Lwów, 1938

Monika Ewa Adamska, doktor habilitowany inżynier architekt w Katedrze Architektury i Urbanistyki, na Wydziale Budownictwa i Architektury Politechniki Opolskiej. Absolwentka Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej, na tym samym wydziale uzyskała stopnie naukowe: doktora w 2006 r. i doktora habilitowanego w 2020 r. Jej działalność badawcza koncentruje się na obszarze Śląska i obejmuje przekształcenia historycznych struktur miejskich, miasta nowe i zdegradowane oraz zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym ze szczególnym uwzględnieniem architektury i urbanistyki okresu międzywojennego. Jest stypendystką Instytutu Herdera w Marburgu (2015, 2016) i Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kultury w Berlinie (2017, 2022) oraz uczestniczką wielu staży dydaktyczno-naukowych w zagranicznych ośrodkach akademickich. ORCID: 0000-0001-7821-3143

Svitlana Linda, doktor habilitowany inżynier architekt w Katedrze Architektury i Urbanistyki, na Wydziale Budownictwa i Architektury Politechniki Opolskiej, oraz doktor habilitowany inżynier architekt w Katedrze Dyżajnu i Podstaw Architektury Instytutu Architektury i Dyżajnu Politechniki Lwowskiej. Absolwentka Wydziału Architektury Politechniki Lwowskiej, na tym samym wydziale uzyskała stopnie naukowe: doktora w 2000 r. i doktora habilitowanego w 2014 r. Jej działalność badawcza koncentruje się na obszarze zagadnień związanych z dziedzictwem kulturowym ze szczególnym uwzględnieniem architektury i urbanistyki XIX i XX wieku. Jest stypendystką ÖAD, Kooperation TU Wien-TU Lemberg (Austria; 2003, 2007, 2014) i Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie (Polska; 2017) oraz uczestniczką wielu staży dydaktyczno-naukowych w zagranicznych ośrodkach akademickich. ORCID: 0000-0001-6963-6101